

Dokumentation av hantverket på Byggnadshyttan Mälsåker

► 5.1 Måleri. Limfärgsmålning

VID FRÅGOR KONTAKTA:

Riksantikvarieämbetet
Byggnadshyttan Mälsåker
Box 5405, 114 84 Stockholm
08-5191 8154

► 5.1 Måleri. Limfärgsmålning

Denna hantverksdokumentation ingår i en serie av häften som beskriver de arbeten som utförts under restaureringen av Mälsåkers slott 1993–96. Häftena ska inte uppfattas som instruktioner utan just en dokumentation av hur uppgifterna lösts på Mälsåker. För innehållet svarar hantverkare och handledare på Byggnadshyttan Mälsåker.

Projektledare: Hans Sandström. *Redaktör:* Jakob Strömholm.

Byggnadshyttan Mälsåker har som mål att restaurera Mälsåkers slott, att vidareutbilda hantverkare och att utveckla kunskap om traditionella metoder och material. Hyttan drivs av Riksantikvarieämbetet. Generalentreprenör under perioden 1993–96 var Reinhold Bygg Stockholm AB.

MÅLERI. LIMFÄRGSMÅLNING

Text: Christer Schön och Synnöve Karlsson-Strejffert.

Handledare: Ingrid Hemgren.

Foto: Jakob Strömholm.

Layout: Jenny Franke Wikberg och Alice Sunnebäck.

LIMFÄRGSKREDERING SOM UNDERLAG

Den här delen handlar om limfärgskredering som underlag före målning med oljefärg eller oljelasyr. Limfärgskrederingen tjänar till att jämna ut träets ojämnheter, skillnader i träets färg och att ge oljefärgen en jämnt sugande grund. Den kan jämföras med våra dagars bredspackling.

En kredering, eller kritgrund som det också kallas, kan läggas olika tjockt, beroende på hur mycket man vill att träets ådring skall framträda.

På 1700-talet, som det här exemplet från Mälsåker gäller, lade man en tunn kritgrund eller ingen alls; kvistar, hyvelns spår samt träets ådring syns fortfarande i släpljus.

I Rokokosalongen 2:c består den fasta inredningen främst av två spegeltrumeauer från 1730–1750-talet, varav en av dem är utförd något senare. Ungefär hälften av den övriga inredningen: pilastrar, bröstpaneler, fönsterluckor, dörrnischpaneler och dörrblad fanns bevarad. Dessa var alla strukna med en mörkbrun bets som krupit långt ned i ytan. Den framtagna färgen är på den äldsta trumeaun, ovanför spisen, en ljus pastellblå limfärg som slår i grönt ovanpå en tunn vit kritgrund. Den senare utförda pendangen har en kraftigare kulör målad i oljefärg på vit kritgrund.

Den befintliga panelen kompletterades med nytillverkade delar. Exempelvis är alla pilastrar på norrväggen av äldre brunbetsat trä medan däremot bröstpanelen är av ljust nytt virke från 1995.

Med en kredering avlägsnar man således den stora skillnaden i färg och slipper det kompakta intryck som flera strykningar med oljefärg ger.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Allt gammalt trä rengörs noga, tills det som i det här fallet slutar falla bets. Allt trä förlimmas med ett animaliskt lim.

Recept

Alla här förekommande recept utgår från en s.k. stamlösning, dvs 1 del hudlim i 7 viktdelar vatten.

Den önskade mängden hudlim, här ”Chardin kaklim”, finfördelas. Kakan läggs in i ett tygstycke och slås sönder med hammare mot ett stumt underlag. Bitarna läggs i blöt i 7 delar vatten.

När limmet har ljusnat och blivit mjukt gummiartat löses det hela i ett vattenbad. Om en hård mörk kärna syns har limmet inte blöttagts tillräckligt länge.

Stamlösningen stelnar likt en brulépudding och förvaras i kylskåp, vilket gäller allt animaliskt lim.

Förlimning

- 1 del stamlösning + 1 del vatten
- Man arbetar med varm limlösning, 40–60°. En för kall limlösning är svårarbetad och ”pärlar” sig på ytan. Antalet förlimningar kan variera mellan 2–4 st, beroende på hur mycket träet suger. En för tunn förlimning medför att träet tar åt sig beredningens lim och den blir försvagad. Kvisthålen bör limmas extra.
- När ytan är tillräckligt svagt glansig och klibbar vid minsta påverkan av fukt är förlimningen tillräcklig.
- Krederingarna skall hela tiden tillredas något svagare än den förra av den anledningen att den undre inte får suga lim från den övre.

Första krederingen

- Önskad mängd stamlösning värms till flytande form. Ungefär 1/10 tas åt sidan.
- Uppskattad mängd krita (här Malmöhus krita) siktas genom finmaskigt durkslag, detta för att undvika klumpar.
- Kritan hålls sakta ned i den varma stamlösningen. När lösningen mättats, (små kvarliggande öar bildas) skall lösningen vila ett slag för att kritan skall kunna absorbera limmet.
- Hitintills är det absolut förbjudet att röra om i lösningen, även i fortsättningen bör man röra försiktigt. Luftbubblor i krederingen är problematiska, när de spricker på ytan bildas små kratrar som är svåra att bli av med.
- Den sparade tiondelen stamlösning används för att späda krederingen vid behov. Limlösningen skall rinna likt filmjolk i en sammanhängande sträng.

Andra krederingen

- Samma process som föregående med den skillnaden att endast 1/20 av stamlösningen undantas för spädning, nu kan man även späda med lite varmt vatten. En bra kredering skall vara lätt och mjuk att stryka på och inte blaska för mycket.
- Även krederingen skall hållas varm 45–50° under arbetets gång, temperatur beroende på hur kallt underlaget och rummet är. Krederingen stryks på tunt och flödigt

med långa tag i träets riktning. Eftersom den kallnar fort är den svår att efterarbeta. För kall kredering blir kort, kärvar och randas av penseldragen.

- En god kredering kitar inte av sig men är lättslipad. Är den jämnt pålagd behöver man endast slipa av eventuella luftbubblor, små kratrar och fettkanter. Endast ett finkornigt slippapper behövs.
- Före målning med oljefärg dammsugs ytorna noga från slipdamm.
- Vill man minska krederingens sugning kan man nu stryka ytan en gång med limlösning eller tempera.

En limfärgskredering kan tjäna som underlag för många tekniker; en limfärg som lase-ras med olja; tempera; mager eller fet oljefärg; förgyllningar etc. Dess fördelar är att den ger en stabil men ändå följsam grund för målningen. Den är dock något känslig för stötar beroende på hur tjockt krederingen har lagts. Men med ett vattenfast skikt ovan-på tål den avtorkning.

En limfärgskredering är självklart helt ofarlig för både miljö och människa.

LIMFÄRGSMÅLNING AV TAK OCH VÄGGAR

Limfärgen tillverkades av: krita, vatten, och animaliskt hudlim. Limkakorna blötlades i kallt vatten dagen innan. Limmet hälldes i den varma blandningen av krita och vatten och rördes om väl.

- När blandningen var klar ströks ett prov upp för att kontrollera att färgen inte krita-de av sig. Om den gör det, är det för lite lim i blandningen. 1 liter färg räcker till 5–8 m².
- Pigment rördes ned i vatten eller i vissa fall sprit, innan den omsorgsfullt blandades med färgen.
- Pariserblått som är ett finkornigt pigment revs noggrant med krita innan den blan-dades.
- Färgen ströks ut med en tjock plafondpensel.
- Första strykningen ströks från ljuskällan och in i rummet. Andra strykningen tvärs mot ljuskällan. Tredje strykningen lika den första.

MÅLNING AV KALKPUTSADE TAK

Ytan förlimmades en gång med limvatten för att minska sugningen i ytan.

Första strykningen med limfärg var kraftigast. Den andra var limsvagare och den tredje ytterligare något svagare.

SAMMANFATTNING

”Inom måleribranschen har limfärgen dåligt rykte. När limfärg kom på tal på Mälsåker var jag mycket negativt inställd till detta. Främst var jag orolig att vi inte skulle hinna flytta ställningarna fram och tillbaka utan att få ihopstrykningar av de olika fälten med mörka stråk i skarvarna som resultat av detta.

Emellertid var detta fel. Jag tror man skulle kunna gå och fika mellan flyttningarna av ställningen, min egen uppfattning av limfärgen är enbart positiv.” (*Christer Schön, målare.*)